

Joanna Florek

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

INFORMACJA RYNKOWA JAKO CZYNNIK WSPOMAGAJĄCY ZARZĄDZANIE RYZYKIEM W SEKTORZE ZBOŻOWYM

INFORMATION AS AIDED FACTOR OF PRICE RISK MANAGEMENT IN CEREAL SECTOR

Słowa kluczowe: informacja rynkowa, zarządzanie ryzykiem, sektor zbożowy, łańcuch produkcyjny

Key words: market information, risk management, cereal sector, the chain production

Synopsis. Celem artykułu było określenie roli informacji rynkowej w zarządzaniu ryzykiem. Badaniu poddano wybrane podmioty łańcucha produkcyjnego zbóż. Określono rodzaje informacji rynkowej oraz główne źródła jej pozyskiwania wykorzystywane przez badane podmioty przy prowadzeniu działalności gospodarczej. Dokonano także oceny związku korelacyjnego między źródłem i rodzajem informacji, a ogniwem łańcucha zbożowego.

Wstęp

Funkcjonowaniu każdego przedsiębiorstwa w warunkach gospodarki rynkowej nieodłącznie towarzyszy ryzyko, najczęściej rozumiane jako niebezpieczeństwo niespełnienia zamierzonych efektów. W procesie obrotu towarowego surowiec rolniczy w formie przepływów materiałowych przechodzi przez różne stadia produkcji pośredniej: od producenta rolnego po finalnego konsumenta¹ [Czyżewski 1997]. Zatem, ryzyko pojawia się w każdym ogniwie łańcucha produkcyjnego, powodując destabilizację dochodów producentów rolnych i podmiotów kolejnych ogniw. Ze względu na ujemne skutki, jakie może pociągać za sobą ryzyko, istotnym zadaniem każdej organizacji staje się skuteczne zarządzanie tym zjawiskiem. Najogólniej można powiedzieć, iż zarządzanie ryzykiem polega na przewidywaniu potencjalnych strat i gromadzeniu środków, które mają rekompensować te straty [Jerzak 2000]. W praktyce, do zarządzania ryzykiem z jednej strony można wykorzystać instrumenty administracyjne w postaci różnych form interwencji państwa na rynku rolno-żywnościowym, z drugiej natomiast strony producenci i przetwórcy mają do dyspozycji indywidualne sposoby ograniczania ryzyka działalności w agrobiznesie. Należą do nich: różnicowanie odnoszące się zarówno do kierunków produkcji, jak i czasu sprzedaży towarów, konsolidacja wyrażająca się w tworzeniu organizacji producenckich lub też innych związków integracyjnych wśród uczestników rynku zarówno w płaszczyźnie poziomej, jak i pionowej, instrumenty rynków terminowych oferowanych przez giełdy towarowe, fundusze rezerwowe oraz oferta usług zakładów ubezpieczeniowych.

Stosowanie metod zarządzania ryzykiem wymaga dostępu do bieżących informacji rynkowych. W gospodarce opartej na regułach podaży i popytu w coraz większym stopniu efektywne funkcjonowanie firm uzależy od dostępu do informacji rynkowej. Rzetelna i aktualna informacja oraz szeroki i szybki do niej dostęp jest podstawą trafności decyzji wszystkich uczestników łańcucha marketingowego.

W gospodarce rynkowej każdy uczestnik gry rynkowej powinien mieć dostęp do tych samych informacji, tak, aby mógł je wykorzystać do formułowania ocen sytuacji rynkowej. Jeśli informacja nie jest dostępna dla wszystkich zainteresowanych w jednakowym stopniu albo jest zbyt droga, rynki zaczynają się załamywać lub deformować [Levison 1992]. Skuteczne reagowanie na zmieniające się warunki rynkowe umożliwia umiejętność jej wykorzystania. Dotyczy to szczególnie firm działających w sferze agrobiznesu, które funkcjonują w niezwykle zmiennym i niestabilnym otoczeniu rynkowym. Informacja jest podstawą planowania produkcji i oceny potencjalnego ryzyka działalności, a obecnie nabiera coraz większego znaczenia. Ze względu na jej rosnącą wartość w gospodarce, informacja przyjęła rolę towaru, za który się płaci i jest elementem kosztów przedsięwzięć lub transakcji. Coraz częściej informacje uznaje się za bardzo istotny – obok ziemi, pracy i kapitału – czynnik produkcji [Mendel, Tłuchowski 1999].

¹ Droga, którą pokonuje ziarno od rolnika przez jednostki skupu, często z udziałem pośredników do przetwórcy, a dalej za pośrednictwem handlu do konsumenta jest określana mianem łańcucha produkcyjnego lub marketingowego.

Występująca niepewność działalności w głównej mierze jest spowodowana brakiem wiarygodnych i pewnych informacji. Dotyczą one przede wszystkim aktualnego i przewidywanego popytu na surowiec i produkty zbożowe, a także poziomu i relacji cen. Z badań przeprowadzonych przez Figla [1996] wynika, że ryzyko maleje wraz ze wzrostem ilości informacji o przyszłych zdarzeniach rynkowych. Do podejmowania trafnych decyzji niezbędne są nie tylko informacje cenowe, ale także informacje dotyczące sytuacji i zamiarów konkurencyjnych przedsiębiorstw funkcjonujących w danej branży. W obrębie przedsiębiorstwa bardzo ważne są informacje na temat kosztów i możliwości ich obniżenia oraz oceny dotyczące opłacalności poszczególnych kierunków produkcji. W kraju gromadzeniem, przetwarzaniem i analizowaniem informacji na rynku zbóż i ich przetworów zajmują się wyspecjalizowane instytucje². Prowadzą one monitoring sytuacji na rynku krajowym i w handlu zagranicznym zbożami, a także produktami ich przerobu z krajami trzecimi oraz z krajami członkowskimi. Instytucje te śledzą realizację działań interwencyjnych na rynku zbóż oraz analizują bieżącą i średnioterminową koniunkturę na rynku krajowym i światowym [Seremak-Bulge, Jerzak 2006].

Ogólna tendencja, także w podmiotach sektora zbożowego, sprzyja stopniowemu zmniejszaniu roli (w ujęciu relatywnym) nakładów materiałowych [Bernardini, Galli 1993]. Sukcesywnie rośnie natomiast rola informacji. We współczesnej gospodarce dobra informacja jest jednym z podstawowych warunków osiągnięcia wysokiej efektywności czynników produkcji.

Celem badań prezentowanych w artykule jest zatem określenie roli informacji rynkowej w zarządzaniu ryzykiem w podmiotach sektora zbożowego, a także ocena związku korelacyjnego między źródłem i rodzajem informacji, a ogniwem łańcucha zbożowego.

Material i metodyka badań

Pierwotny materiał badawczy został uzyskany na podstawie badań empirycznych przeprowadzonych w 2007 roku. Badaniem objęto wybrane podmioty łańcucha produkcyjnego sektora zbożowego, od przedsiębiorstw hodowli roślin (7 spółek), poprzez gospodarstwa rolne (18 gospodarstw) do zakładów przetwórstwa zbóż (18 przedsiębiorstw). Dobór próby do badań był celowy. Metodą pomiaru był wywiad bezpośredni, w którym wykorzystano kwestionariusz ankietowy. Zebrane dane zostały poddane szczegółowej analizie, a następnie opisane przy zastosowaniu metod statystyki opisowej. Dane dotyczące rodzaju informacji rynkowej jaką dysponowali respondenci oraz źródeł jej pozyskania opracowane zostały przy wykorzystaniu klasycznych miar położenia. Do oceny siły związku między źródłem i rodzajem informacji, a ogniwem łańcucha zbożowego wykorzystano współczynniki korelacji: Yule'a, Czuprowa, Cramera oraz kontyngencji Spermmana oparte na statystyce chi-kwadrat³.

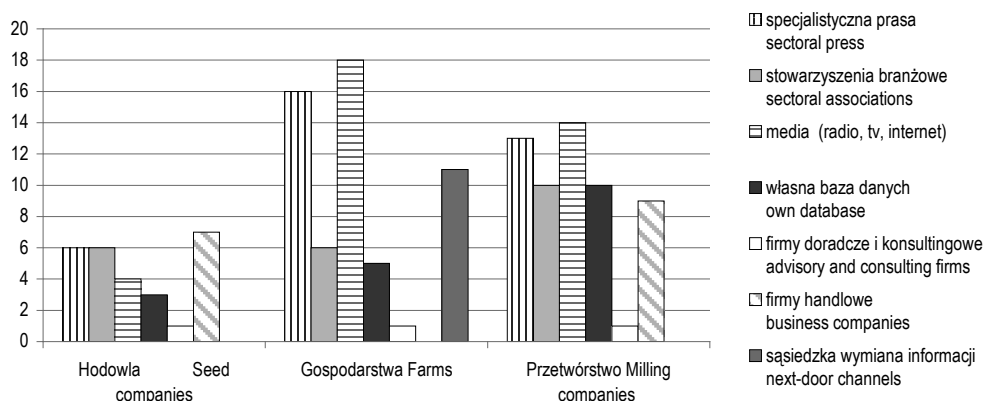
Rodzaje informacji rynkowej oraz główne źródła jej pozyskiwania

W toku badań stwierdzono, że wszyscy ankietowani pozyskują niezbędne informacje o rynku, chociaż czynią to w różny sposób. Działania te uzasadniają możliwości podejmowania właściwych decyzji w prowadzonej działalności gospodarczej, a także możliwości racjonalnego planowania produkcji. Respondenci wskazywali jednocześnie na kilka źródeł, z których czerpią potrzebne informacje (rys. 1). W zależności jednak od grupy podmiotów sektora zbożowego, źródła te mają różne znaczenie. Przedsiębiorstwa hodowli roślin najczęściej korzystały z informacji z firm handlowych (centrali nasiennych). W ten sposób dane o cenach, a także popycie na nasiona, pozyskiwały wszystkie badane spółki. Aż 85% wszystkich spółek uzyskuje potrzebne informacje ze stowarzyszeń branżowych np. Polskiej Izby Nasiennej oraz specjalistycznej prasy.

W grupie gospodarstw rolnych głównym źródłem informacji są media (radio, telewizja, internet) oraz prasa rolnicza. Korzystanie przez producentów rolnych w głównej mierze z telewizji, radia oraz prasy jako głównego źródła informacji nie jest najlepszym rozwiązaniem, gdyż informacje te nie odzwierciedlają specyficznych warunków dla interesującego ich obszaru. Informacje te pochodzą z terenu całego kraju, są uogólnione, a rolnikom najbardziej potrzebne są szczegółowe informacje dotyczące rejonu, w którym dokonują zakupu środków produkcji rolnej oraz sprzedają swoje towary. Znaczna część rolników czerpie również niezbędną wiedzę z sąsiedzkiej wymiany informacji i doświadczeń (60%) (rys. 1).

² Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej (ZSRIR), Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), Departament Rynków Rolnych MRiRW, Departament Statystyki Rolnictwa i Środowiska GUS, Departament Statystyki Gospodarczej GUS, Zakład Badań Rynkowych IERiGZ-PIB, Biuro Analiz i Programowania ARR, Biuro Produktów Roślinnych ARR, Biuro Administrowania Obrotem Towarowym z Zagranicą ARR, Zespół Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych FAPA

³ Współczynniki korelacji przyjmują wartość z przedziału $<0,1>$. Im wartość współczynnika jest bliższa jedności, tym związek między cechami jest silniejszy. Współczynniki T, V i C przyjmują wartość 0, gdy cechy nie wykazują związku między sobą, czyli są niezależne [Wysocki, Lira 2005].

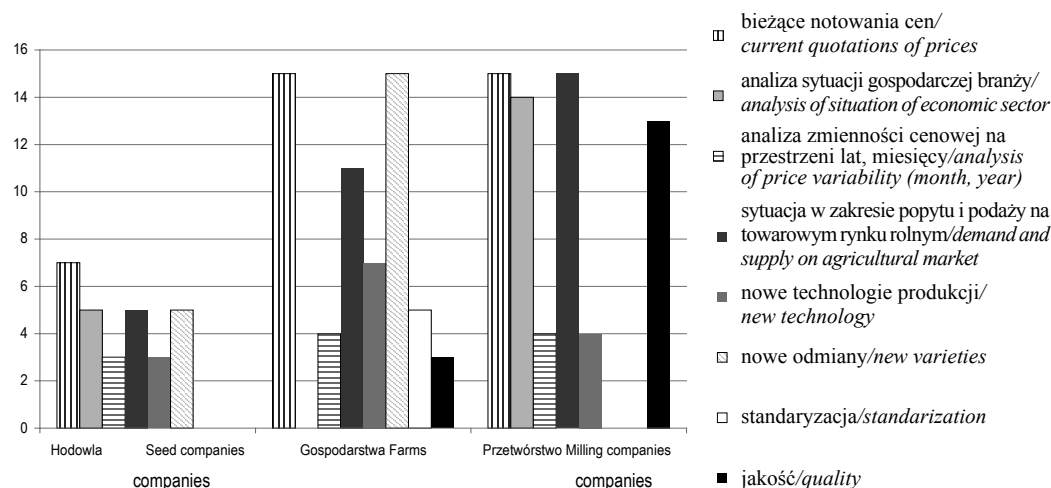

Rysunek 1. Główne źródła informacji rynkowych wykorzystywanych w podmiotach łańcucha produkcyjnego zbóż
Figure 1. Main sources of market information used by entities in the chain of cereals' production

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

W zakładach przetwórczych podobnie jak w gospodarstwach rolnych duże znaczenie w dostarczaniu informacji odgrywają media oraz specjalistyczna prasa (rys. 1). Dodatkowo przetwórcy korzystają z informacji zgromadzonych we własnych bazach danych oraz przez stowarzyszenia branżowe – cechy.

Ankietowanych zapytano również, jakich informacji potrzebują do podejmowania decyzji gospodarczych (rys. 2). Wszyscy respondenci stwierdzili, że jest im potrzebna informacja o bieżących notowaniach cen. W badanych podmiotach nie doceniono roli analizy zmienności cenowej w dłuższym okresie (miesiące, lata). W przedsiębiorstwach hodowli roślin i przetwórstwa zbożowego za ważne uznano również informacje na temat ogólnych uwarunkowań w branży, a także sytuacji w zakresie popytu i podaży na towarowym rynku zbóż. W zakładach przetwórczych kluczowe znaczenie ma także informacja o jakości skupowanego ziarna. Informacje o nowych odmianach roślin mają duże znaczenia w spółkach hodowli roślin i w gospodarstwach rolnych. Najmniej istotne we wszystkich grupach podmiotów z wyjątkiem gospodarstw rolnych, okazały się informacje dotyczące standaryzacji.

Rysunek 2. Rodzaj informacji wykorzystywany do podejmowania bieżących decyzji w podmiotach łańcucha produkcyjnego zbóż
Figure 2. Type of information used to take up current decisions by entities in the chain of cereals' production

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

Tabela 1. Podstawa szacowania cen w w podmiotach łańcucha produkcyjnego zbóż
Table 1. Base of prices' valuation in entities in the chain of cereals' production

Wskazania/Indications	Hodowla/ Seed companies	Gospodarstwa/ Farms	Przetwórstwo/ Milling companies
Na podstawie inflacji/On the basis of inflation	2	1	3
Przez porównanie do poziomu cen ubiegłorocznych/ By comparison for level last year's price	6	15	6
Na podstawie kilkuletniej tendencji/On the basis of trend	5	9	4
Zasiegam opinii specjalisty/I take opinion of specialist	2	3	5
Na podstawie cen konkurencji/On the basis of prices of competition	7	5	16
Na podstawie notowań cen zbóż na rynku towarowym/ On the basis of quotations of cereals' prices	7	4	17

Zródło: opracowanie własne
 Source: own study

Szczególnie ważną informacją wykorzystywaną przy prowadzeniu działalności jest informacja o cenie. Przedstawiciele badanych podmiotów zapytano w jaki sposób szacują spodziewany poziom cen w roku przyszłym. Zestawienie odpowiedzi przedstawiono w tabeli 1.

W spółkach hodowli roślin i zakładach przetwórczych poziom przyszłych cen szacowano głównie na podstawie cen konkurencji oraz notowań cen zbóż na rynku towarowym. Rolnicy najczęściej szacowali ceny odwołując się do poziomu cen z lat poprzednich. Taka metoda kalkulacji cen obarczona jest dużą dozą subiektywizmu i błędem. Stąd też przedstawione wyniki badań potwierdzają ogólnie znane słabości polskiego systemu informacji rynkowej w rolnictwie. Sytuacja taka znacznie utrudnia możliwość podejmowania skutecznych decyzji w zakresie zarządzania ryzykiem.

W celu pogłębienia badań, zbadano związek korelacyjny między wyborem źródła informacji a rodzajem podmiotów w sektorze zbożowym. Otrzymane współczynniki korelacji wynoszą odpowiednio: zbieżności Czuprowa – 0,27, Cramera – 0,35, kontyngencji Spermmana 0,45. Wyniki te mogą wskazywać na istnienie słabego związku korelacyjnego między źródłem – pozyskiwania informacji, a przynależnością ankietowanych do określonej grupy podmiotów sektora zbożowego.

Różnorodność potrzeb informacyjnych w poszczególnych grupach podmiotów skłoniła do przeprowadzenia podobnej analizy i zbadania związku korelacyjnego między rodzajem potrzebnych informacji a ogniwem łańcucha zbożowego. Otrzymane współczynniki korelacji wynoszą odpowiednio: zbieżności Czuprowa – 0,29, Cramera – 0,40, kontyngencji Spermmana – 0,49 i wskazują, iż może istnieć związek korelacyjny między rodzajem informacji wykorzystywanej do podejmowania decyzji, a ogniwem łańcucha zbożowego. Zupełnie inny rodzaj informacji do podejmowania decyzji wykorzystują producenci rolni, z innego korzystają przedsiębiorstwa hodowlane i przetwórcze.

Wnioski

1. Podstawą działalności każdego podmiotu gospodarczego jest dobra oraz aktualna informacja. Pełna i rzetelna informacja, podana w odpowiedniej formie i czasie, może mieć decydujące znaczenie w procesie podejmowania decyzji i przyczynić się do zmniejszenia ekonomicznego ryzyka.
2. Na każdym etapie łańcucha produkcyjnego główne znaczenie w podejmowaniu decyzji i ograniczaniu ryzyka ma inny rodzaj informacji. Rozproszeniu informacji w różnych publikatorach utrudnia szybkie i bieżące zebranie pełnej interesującej hodowcę, producenta, i przetwórcę wiedzy.
3. Prawie wszyscy ankietowani wskazali cenę jako najistotniejszy czynnik w podejmowaniu przez nich wszelkich decyzji. Jednak niespójna metodologia zbierania, klasyfikowania i przetwarzania danych, w szczególności w przypadku cen, uniemożliwia tworzenie długoterminowych prognoz.

Literatura

- Bernardini O., Galli R.** 1993: Dematerialisation: long-term trends in the intensity of use of materials and energy. *Futures*, 25(4), 431-448.
- Czyżewski A.** 1997: Przepływy międzygałęziowe jako makroekonomiczny model gospodarki. Materiał uzupełniający do wykładu z makroekonomii. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu. *Materiały dydaktyczne*, 14, Poznań.

- Figiel S.** 1996: Marketing w agrobiznesie. [W:] Zagadnienia transformacji sektora agrobiznesu w warunkach rynkowych (red. M. Łaguna). ART, Olsztyn.
- Jerzak M.** 2000: Znaczenie rynku terminowego dla rozwoju instytucji giełdy towarowej w Polsce. Wyd. AR, Poznań.
- Levison M.** 1992: Nie tylko wolny rynek, odrodzenie aktywnej polityki gospodarczej. PWE, Warszawa.
- Mendel T., Tluchowski W.** (red.) 1999: Zarządzanie przedsiębiorstwem wczoraj – dziś – jutro. AE, Poznań.
- Seremak-Bulge J., Jerzak M.** 2006: Rozwój systemu rynkowego. [W:] Ewolucja rynku zbożowego i jej wpływ na proces transmisji cen (red. J. Seremak-Bulge). *Program Wieloletni*, 38. IERIGŻ, Warszawa.
- Wysocki F., Lira J.** 2005: Statystyka opisowa. Wyd. AR, Poznań.

Summary

The main target of this article was examining the role of information in risk management. The research was conducted on selected entities in the chain of cereals' production. Types of market information were specified as well as main sources of its gaining used by examined entities in conducting business. The assessment of compound correlation between sources and types of information and the chain of cereals' production was also made.

Adres do korespondencji:

mgr Joanna Florek
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Zakład Rachunkowości, Rynków Finansowych i Towarowych w Gospodarce Żywnościowej
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań
tel. (61) 846 61 01
e-mail: florek@up.poznan.pl